

МИРКО ВУЈАЧИЋ

МАЛИ ЗВОНАРИ

Илустрације и корице
ВЛАДИСЛАВ ЛАЛИЦКИ

УРЕДНИК ВОЈА ЦАРИЋ — КОРЕКТОР ДРАГОЉУБ МИТРОВИЋ
ШТАМПА ГРАФИЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ „СЛОБОДАН ЈОВИЋ“, БЕОГРАД,
СТОЈАНА ПРОТИБА 52

НИП • МЛАДО ПОКОЛЕЊЕ • БЕОГРАД • 1965.

I

На два-три километра од вароши Сацака налази се стари манастир. У њему је некада било много калуђера; просјаци су га опсједали, народ се око њега окупљао, а сада се у њему налазе само два монаха.

Један се зове Герасим, а други Виларет.

Један је веома стар, савим оглувио и ослијепио. Да топови пред њим пуцају, слабо би их чуо, а једва је могао назрети сунце и разликовати дан од ноћи.

Стари немоћни калуђер понекад би уз помоћ штапа ишетас пред манастир да се намирише сун-

ца и ваздуха, па се поново повлачио у своју самицу.

Јео је мало, као врабац, и био мршав као рода. Ишао је повијен као слово „г”.

Други калуђер није био много стар, а није био много ни побожан. Он је био некако више ратар и чобанин него калуђер. Крстио се само ако је имао времена, и више је мислио на земљу и рад око ње него на молитву. Био је то доброћудан човјек, са мало ријетке браде боје свиле од кукуруза у зријевању. Кад би га ко наљутио, његова ја-рећа брада дрхтала је као да је вјетар потпирује. Отац Герасим мало је спавао, мало јео, али је много радио.

Отац Герасим је био ћорав, јер је у рату изгубио око. Имао је муке због свог слабог вида, јер су му неки дјечаци из града крали јабуке и шљиве.

Калуђери су имали велико имање: простране шљивике, јабучњаке; имали су и један диван јагодњак, уљаник пчела, коње, волове, овце и краве. Као у најбољем газдинству.

Манастир је био ограђен жицом и зидом, а испред њега се простирао широк плочник, наспред кога је један стари бријест својом сјенком прекривао читаву цркву. Старо дрво, за које се вјеровало да има преко четири стотине година и да је посађено оне године кад су манастиру ударени темељи, било је заиста огромно.

Од свих животиња које су живјеле на манастирском имању најљепши је био један млад коњ. Калуђер га је звао „Звијезда“, због тога што је на челу имао сјајну, бијелу биљегу. Али коњ Звијезда је много брига задавао ћоравом калуђеру. Он је кидао канале кад је био свезан, прескакао ограде, газиио траву по ливадама, остављао трагове по њивама и ваљао младу пшеницу. Чак је једанпут, док је отац Герасим читао вечерњу, улетио у манастир и покварио иконостас, а сва је црква звонила од његових копита. Други

пут је Звијезда долетио пред манастир и запетљао се у канале од звона, те је настала таква луда звоњава као да гори град. Дотрчао је отац Герасим, истукао бијесног коња и за казну му два дана није дао хране.

Калуђер је имао и једног мачка који се звао „Хајдук”. Он је био таква штеточина да се од њега није могло ништа ни под сачем сачувати.

Отац Герасим поклопи месо и на поклопац стави камен, али се Хајдук прикраде, упорно шапом гура камен док га не обори, а онда канцом подигне поклопац и поједе месо. Кад калуђер увече дође с посла — има шта видјети: шерпа празна, меса нема, а мачак га гледа с крова, преде и шеретски се смије. Калуђер замахне каменом да убије Хајдука, а он се прометне на други крај манастирскога крова и по цијелу ноћ, сит и весео, преде своју невидљиву жицу.

Тако је старом Герасиму и Виларету пролазио живот у манастиру са много невоља. Нијесу више имали снаге да се боре са Хајдуком и са Звијездом, а кокошке, гуске и козе су им задавале исто толико бригае.

Особито су били на муци са једним јарцем који је прескакао ограде, проваљивао плотове, пропињао се уза стабла и са њих гулио кору. Нарочита посланица му је била кора од стабла младих шљива и јабука. Тужно је било видјети воћку дуж које прође опаки јарчев зуб.

Калуђер сједи на прагу манастира и размишља: овдје Хајдук који би с неба скинуо месо, тамо Звијезда који потире њиве и све усјеве копитама утјера у земљу, овдје јарац који оглође све воћњаке — од тог насиља се више не може остати у манастиру.

II

Изишао Виларет из своје манастирске ћелије и сјео под бријест. Мирисна хладовина га измамила из пустињског запуштеног лежаја. Тихе сјенке шарају његово лице угрушано брадом и падају по блиједом воштаном челу избразданом годинама. Око њега пчеле пјевају и на ногама проносе жуте торбице воска. Понека на свом путу заслијепи и удари га у чело, а он се насмијешу и преко тога изненадног пчелињег пољупца замирише му живот и прошлост. Кокошке му кљуцају опанке, а он се од њих брани штапом; мачак му

се пење по леђима и немирном шапом чешља му дугу косу.

Стари калуђер се брани и виче: „Иш, пис“, а последије сваког узвика заболи га у грудима.

Дошао и ждријебац Звијезда па чупка траву око бријеста и понекад омлати Виларета репом по лицу. Герасим сједе уза њ, отјера Хајдука, Звијезду и кокошке, па уста, зарасла у ријетку браду, принесе Виларетовој ушној шкољци и гласно рече:

— Идем ја, оче Виларете!

— Шта кажеш, Герасиме?

— Пођох ја!

— Идем у свијет да тражим замјену. Овако се више не може. Ти си немоћан, а ја сам не могу да се борим. Манастир мора на неком да остане. Не могу ја више сам да изиђем крај са Хајдуковим лоповлуцима ни са јарчевим роговима. А ко би тек Звијезду стигао?! Не могу сам да орем, ни да копам. Идем да потражим ђаке да им манастир оставимо у наслијеђе.

Виларет разабра ријечи и мало промисли. Поглади руком сњегну браду и сложи се. Док се Герасим опраштао с њим, он му је стално довикивао:

— Само пази кога ћеш довести у манастир. Немој да то буду неки дјечади као Хајдук и Звијезда! Добро пази, хеј, Герасиме!

— Само ти пази манастир и чувај га добро док се ја не вратим. И не бој се! — храбрио је Герасим Виларета.

Калуђер објеси торбу са хљебом и сиром преко леђа, натаче камилавку и пође да тражи ђаке.

Ишао је по околним селима пуна два дана, али није нашао никога ко би желио да иде у манастир.

Наиђе на једну групу ђака који су шутирали лопту. Упита их би ли неки од њих хтио да постане калуђер, а они му се наругаше и наставише игру.

— Боже, више нико неће у манастир и у калуђере! — уздахну старац.

На цести срете једног одрпанца који му се учини беспослен, па га заустави:

— Би ли ти волио да радиш у манастиру и да будеш звонар?

— Остави ме на миру — викну одрпанац и исцери се на калуђера.

И разиђоше се — путник пође својим, а калуђер својим путем.

Недалеко од друма испод дрвета калуђер примијети два дјечака. Један је лежао на леђима, са чутурицом испод главе умјесто јастука, а други се скружао наслонивши главу на камен. Један је био риђ и мршав као глогов прут, с косом која му је покривала чело, а други такође мршав и црне пути као да је из Африке дошао. У близини је гргољила чесма и сребрни слап воде распрскавао се о камење, а онда се вода сливала у малу бару покрај пута.

Калуђер се наже, стави руке испод чесме, напи се воде, а онда сједе и загледа се у дјечаке. Онај риђи спавао је отворених очију као зец, а црни је имао отворена уста и један ногат зелен скакавац почивао му је на носу. Риђоме су кољена била пропала кроз панталоне, а имао је само један рукав на кошуљи. Црномме су вирили прсти кроз ципеле. Један стршљен као бомбардер облијетао је око њихових глава. Онда је летио укруг и на једном навали на калуђера и стане да му сврдла око браде.

Калуђер се уплаши и стаде да се брани мантијом. Толико је викао да су се и дјечаци пробудили, па су и они почели да бране калуђера. Но узалуд, стрш пикира и убоде старца право у усницу, узнесе се и одлетје.

Герасим опра убод водом и помири се са болом.

— Одакле сте, ви дјецо? — упита калуђер.

— Са земље — рече један од њих.

— А како се зовете?

— Ја се зovem Рићко, а мој друг Црњко.

— Чудна нека имена! — помисли калуђер.

Рићко устаде, поднесе грло чутурице под чесму и напуни је водом. Дјечаци најприје понудише чутурицу калуђеру, па се онда они напише.

Пристајете ли да пођете са мном? — упита калуђер Рићка.

Рићко погледа Црњка, а овај му намигну.

— А има ли код тебе да се једе? — упита Рићко.

— Има да се једе, али има и да се ради! — рече калуђер.

— Да се ради? — примијети риђи дјечак.

— Има ли много да се ради? — упита Црњко.

Герасим рече да нема много и дјечацима исприча о свом немирном коњу Звијезди, о мачку Хајдуку и виторогом јарцу штеточини. Још додаде да је коњ Звијезда тако неукротив да на свијету нема тако смјелог бињације који би се смио попети на његова витка леђа.

— А зашто се твој коњ зове Звијезда? — упита подозриво Црњко.

— Он има на челу бијелу биљегу што ноћу сија као звијезда кад се откине и појезди небом. Коњ — а права Звијезда!

— Да се кладимо да бих га ја смио појахати! — рече Црњко.

Герасим исприча дјечацима и о неваљалствима мачка Хајдука и обијестима виторогог јарца, а њима се свидје прича о тим немирним животињама и пристадоше да пођу у манастир.

Док су ишли цестом, Црњко је замишљао како га носи Звијезда, а на вјетру му барјачи грива за коју се он обијесно рукама држи.

Рићко није сањао толико о виловитим Звијездиним леђима колико је мислио на јело.

Рићко и Црњко случајно су се срели и удружили. Обојица су били бескућници, обојица су били без родитеља. Куцали су на многа врата, али су се ова пред њима затварала. Сад су ријешили

да окушају срећу са калуђером, а уз то Црњко хоће да види како изгледа тај чудни коњ.

И тако су се бескућни другови ријешили да оду у манастир, а ако им се не допадне, могу га и напустити.

Путовање је трајало дуго и дјечаци су се добро уморили.

III

Насред дворишта, испред старог бријеста, сједе Рићко и Црњко. Сваки је имао свој посао, јер им је Герасим подијелио дужности.

Црњко је пазио овце, хранио краве и коња Звијезду, а Рићко је чувао кокошке, гуске, чистио манастир и радио још неке послове.

Обојица су морали да буду и звонари. Звонили су тако кад на кога дође ред, за вријеме јутарње и вечерње молитве.

— Ти ћеш вечерас да звониш! — каже Црњко Рићку, јер се приближавало вријеме за звоњење.

— Нећу! — рече Рићко.

— Али на тебе је ред!

Рићко није волио да буде звонар, јер су му груби канапи жуљили руке, а чинило му се да га је Герасим понизио кад му је дао да чува манастирске гуске и кокошке.

Он је због тога био суревњив на свога друга, па није хтио ни да звони иако је знао да је његов ред.

— Ја ћу да кажем оцу Герасиму да нећеш да звониш. Истјераће те из манастира, па ћеш поново бити гладан! — церека се Црњко, а Рићко осјећа како му јед стеже грло.

— Кажи, ја нећу да теглим звоно! — виче Рићко.

— Тебе ће отац Герасим затворити с кокошкама, па ће ти остати име „кокошар!“ — светио се Црњко.

Рићку прекипе па чворноватом песницом расијече Црњку усницу и помјери му прве зубе. Дјечак осјети бол, од несвјестице му почеше да расту кругови пред очима и ухвати се руком за уста. Запомагао је, а Рићко, и сам уплашен, потрча према манастирској капији. Баш у том тренутку однекуд из јагодњака, чувши вику, дође отац Герасим.

Рићко полетје натраг, па иза једне ограде утрча у олтар. Сакри се иза двери и изнутра је слушао како се Црњко жали калуђеру и како калуђер пријети.

Црњко и калуђер су га тражили свуда око манастира, улазили у кокошињац, завлачили се под кровове стаја, ишли су у Виларетову ћелију, али Рићка нигдје није било.

— Сигурно је отишао некуд далеко. Неће се ни вратити! — говорио је калуђер.

Црњка је бољела расјечена ченица, али ипак му је било жао што нема друга Рићка. Жалостан

је отишао и ухватио канап па почео да звони. Унутра, у манастиру, одзвањало је јако и Рићко се радовао што Црњко мора да звони.

Пред мрак Рићко чу нечије кораке на вратима манастира. То је био Герасим. Срце му је од страха сишло у пету. Ако калуђер уђе у олтар — ухватиће га.

У углу олтара Рићко угледа један сто и брзо се сакри испод њега. Кад је Герасим пришао олтару, Рићко је био под столом.

Калуђер је читао молитву, Црњко је још једанпут звонио, а Рићко је без даха трпио страх у олтару под столом.

Вечерња се заврши и Герасим пође Виларету и исприча му шта се догодило. Старац рече да још потраже дјечака и Герасим и Црњко пођоше у потрагу за одметником. Звали су га и тражили по воћњацима, ослушкивали између жита, али без успјеха. Само су из жита истјерали два зеца, а једна препелица је са свога лежаја прхнула у сусједну њиву.

Вратише се у манастир. Калуђер оде у своју ћелију, а Црњко на таван изнад Звијездине стаје. Бијесан коњ је доље тукао ногама о земљу, а дјечак је мислио на свога друга.

Размишљајући тако о Рићку, са којим је навикао да живи, Црњко задуго није могао да заспи.

Али док је Црњко туговао за другом — Рићко је у олтару смишљао како да се освети и њему и калуђеру.

Промоли главу кроз прозор на олтару и опази како напољу мјесечина кречи круне дрвећа. Скочи у башту и сакри се у малињак, а кад ослушну и видје да се све смирило — поче да шета по врту. Никаква добра идеја за освету није му пала на ум.

Отац Герасим такође није спавао, већ је мислио на одбјеглог дјечака.

Рићко је шетао кроз баште, а око ногу му се плело велико люпухово лишће.

Он убра два-три највећа лопуха, сави их у облику трубе, утрга два класа пшенице, који су дивље расли у башти, и умјесто канапом њима свеза „трубу“ да се листови не размичу.

Опрезно, по мјесечини, шуњао се Рићко ка самици у којој су спавали калуђери. Као сјенка промакао је између башта и прескочио зид манастирске авлије. Успео се уз један бријест и завукао се у његову густу круну. Намјестио је „трубу“ и завикао као са неког чудног, непознатог свијета:

— О, оче Герасиме! Чуј ме, и почуј!

„Труба“ је одјекивала кроз ноћ и подебљавала дјечаков глас, па је изгледало као да одозго са неба неко из бурета говори.

Отац Герасим, начуљивши уши, послуша и рече:

— То је онај објешењак! Нека га. Доћи ће он.

Нечујно, као птица, Рићко пређе једну башту, а онда забаса преко друге, у којој су му кроз меку земљу ноге тонуле чак до глежњева. Дође до своје постеље која је била хладна, и помисли како би лијепо било да се ништа није десило, па да је сада ту, у топлом мирном сну.

Сиђе у кокошињац. Једна кокошка загалани и залепета крилима, а он се уплаши да Герасим, који би могао помислити да се лисица пришуњала кокошињцу, умјесто ње не убије њега коцем. Приљуби се уза земљу док се кокошке не смирише, а онда пажљиво, без даха, пређе башту, леже испод стога сијена и заспа.

IV

Рићко се пробуди кад је сунце било насред неба.

Један гуштер сунчао се надомак главе и зијевао од жеђи, а зелени скакавац се одупирао на танке ноге и скакао с класа на клас. Жаба га је испод кобиљаче гледала и намигивала му буљавим очима.

Он помисли како и препелице, које недалеко од њега клепећу своју пјесму, имају дружину, а он је нема.

Помишљао је да се пријави Герасиму, али се бојао. А Црњко ће му се ругати — то је оно што Рићко није могао да поднесе.

Ријеша да остане у житу и хајдукује, јер није могао да се помири с тим да се преда Црњку и да се осрамоти. Али није имао стриљења да остане у својој логи као маче у брлогу, већ поче да шета по житу. Био је виши од класја, те је морао да иде погнут да га не би опазио неко са цесте која је водила кроз поље.

Наједном спази у пшеници нешто сиво и савијено у гомилу — нека чудна мека крзна. Примаче се: а оно зечица скочи са свога гнијезда. Рићко приђе логи на којој су лежала ситна зечја дјеца. Све саме бебе — њих четворо.

Зечићи се покренуше и почеше да скачу са топле логе, али се заплетоше у класје и загњурише главе у траву.

Би му их жао. Хватао је једно по једно и враћао у логу. Мале, сиве животиње су дрхтале од страха, а он им је доносио слачак. Мислио је да зечићи могу да једу, а они су још мирисали на мајчино млијеко.

Дан је споро одмицао. Рићко је још мало прошврљао кроз пшеницу и нашао нека птичја јаја, чудне боје, која су се једва примјећивала. Природа их је сакривала својим разноликим бојама.

Вријеме је пролазило и пала је ноћ. Мјесец, црвен као да су га из огња извадили, простирао је своја жута повјесма чак до града. У Долини је блистало сазвјежђе сијалица, а дјечак је, усамљен и напуштен, размишљао како тамо људи живе у кућама, како сви имају дом, а он, као напуштен вук, сам, под кровом неба, у друштву траве, птица и зечева.

Кад је ноћ сасвим освојила и кад су се сви гласови у пољу смирили, кроз једноличну музику зрикаваца дјечак се упути манастиру.

Рићко је ушао у манастирски јагодњак, убрао неколико јагода, али глад није утолио.

Шврљао је дуго око манастира и већ више није знао куда би.

Најзад помисли да је најбоље да пође Црњку, да га пробуди и остане с њим. Доста су они друго-

вали — сигурно ће му опростити увреду. Али како је био веома тврдоглав, он брзо промијени одлуку.

„Зар ја да се покајем пред Црњком, а још му рана на усници није зарасла?“

Упути се друмом према граду, али срете чопор паса. Један насрну на њ, а остали прискочише и поцијепаше ионако подеране панталоне. Он се бранио рукама и ногама, вриштао и једва се извукао. Одустаде од намјере да иде у град.

Разочаран, исцијепаних чакшира, шарен од пасјих зуба, гладан и уморан био је присиљен да попусти и пође да тражи Црњка.

Покајао се што му је расцијепио усницу. Како ће се сада вратити у манастир, како ће ујутро звонити и хоће ли га калуђер најурити?

Једном ногом је ишао натраг, а другом напријед.

Полако је пришао стаји где је Црњко спавао. Врата тавана су била затворена. Рићко прислони ухо уз врата да чује Црњково дисање, а онда закуца. Ништа се није чуло.

— Шта ли је са Црњком? Ваљда није и он некуд отишао — заледи му се око срца. Био је нестрпљив. Куцао је све јаче и јаче. Али од Црњка ни гласа.

— Шта то може бити? — упита се збуњено дјечак.

Лупао је упорно и нестрпљиво и викао кроз отвор на вратима:

— Црњко, еј, Црњко! Ја сам, Рићко. Отвори ми!

Црњко је обично тврдо спавао. Да топови пуцају, понекад не би чуо. Најзад се прену, па се најприје уплаши, а онда позна Рићков глас и скочи.

Брзо отвори другу. Иако му је Рићко разбио усницу — опет га је био жељан.

Обојица су најпре ћутали и гледали преда се. Тиха мјесечина обухватала је природу око њих. Нијесу знали како да почну разговор.

— Гдје си био, Рићко? — поче Црњко.

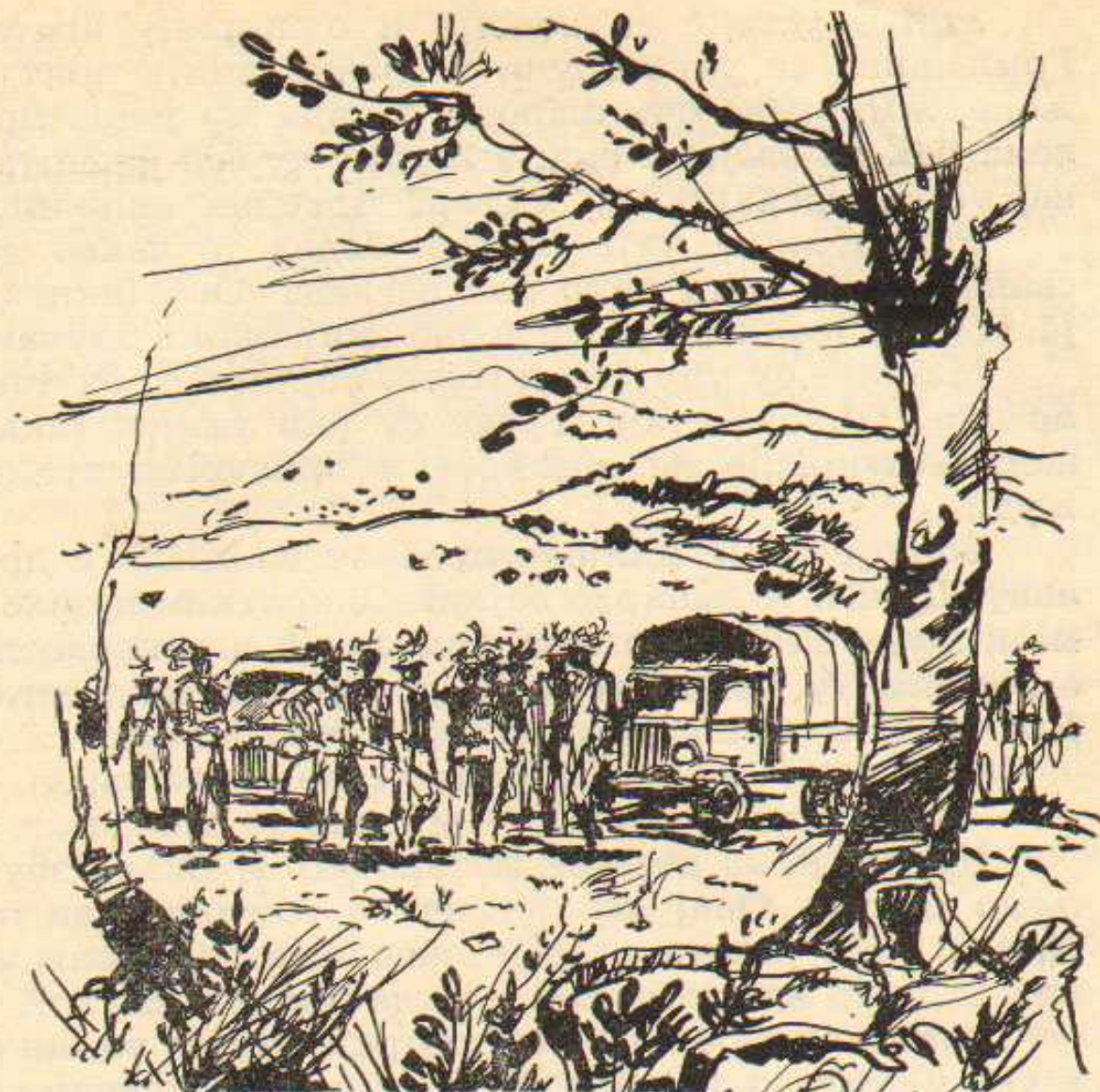
Рићко је још ћутао и покуњено стајао.

Најзад, жељни један другога, почеше да причају.

Поново су обојица били срећни.

Ујутро је стари Герасим узалуд очекивао Црњка да тјера стоку на пашу. Био је изненађен кад га је нашао у кревету заједно са Рићком.

Ћутао је као да се није ништа ни догодило, а Рићку је послерије рекао да чува кокошке и гуске.

V

Још пијетлови нијесу залепетали крилима ни огласили зору, када се цестом од града ка манастиру зачу грмљавина мотора.

Постајала је све јача — чинило се да се под машинама земља утиба, да лишће дрхти од металних звукова.

Звијезда је фрктао као да га неко боде иглом у брњицу, а гуске су љутито гакале.

Рићко се пробудио, таре очи и чује како се нешто око њега руши, а не зна шта је то. Личило му је на причу о смаку свијета. Машине су све јаче тутњале, а њихову заглушену хуку упијао је сваки предмет.

Рићко устаде са лежаја и одшкрину врата. Грмљавина се удвостручи и дјечак видје притуљене, жмиркаве очи фарова, а онда му једна црвена ракета засјени вид, а негдје се, сва бљештава, угаси прскајући у хиљаде црвених капљица.

Рићко више није спавао. Једва је чекао да сване, па да види како рат изгледа. Ослушкивао је. Њихов језик му је изгледао смијешан и звучан.

Машине су ућутале и много војника се окупило око Рићкове стаје. Гуске су још увијек гакањем опомињале на опасност и присуство туђих људи.

Зора је своје млијеко просула по трави и дрвећу. Дјечак је назирао војнике с кратким пушкама и људе са капама необична кроја и тенкове са огромним гусјеницама који су ћутали на цести. Два тенка су била одмах испод Рићкове стаје.

— Ки ва?¹ — чуо је Рићко стражарев глас.

— Што ли то виче? — мислио је дјечак.

Црњко је на десетак метара од стражара збуњено стајао. Овај му је нешто говорио, али га Црњко није разумио. Није знао шта му стражар каже: да се врати натраг или да иде к њему?

Затим прибра снагу и протрча покрај војника и уђе у стају код Рићка. Два војника потрчаше за њим, али кад видјеше Рићков лежај, вратише се. Ништа им није било сумњиво. Војник који је био на стражи припријети прстом дјечацама.

Дође и стари Герасим. Дјечаца видјеше да га је страх.

— Оче Герасиме, шта је то рат? Зашто се људи жале на рат? — упита Црњко.

— Мали, затвори десно око — рече старац.

Црњко затвори око.

— Видиш ли ти једним оком као са два? — упита калуђер.

— Не, ја не бих могао да живим са једним оком. Упола горе видим. Као да је вече, као да је јутро некуд отишло.

¹ Chi va (итал.) — ко иде?

— Ето, дјецо, шта је рат. И ја сам имао оба ока, па ми је једно рат узео. Тридесет година живим само са једним оком. Тридесет година мени је вече. Никад прави дан. Тридесет година ја носим ову шупљу рану умјесто ока, које има моћ да гледа како расте цвијеће, како се птице узносе горе у небо, како облаци шетају и како су у јесен јабуке црвене. А има људи којима рат узме оба ока и онда им траје ноћ док су живи. Црњко затвори оба ока, али добро затвори! — рече старац.

— Јој, ружно је. Ја не бих могао живјети без очију — викну Црњко и брзо отвори очи.

— Морао би. Морао би кад ти рат тако одреди. А како би живио без рвуку? Хтио би да убереш цвијет, или да орах омлатиш кад хоће да искочи из распукле љуске, а немаш руку. Помислиш да помилујеш Звијезду по глави, а немаш чиме да му дотакнеш чело, немаш прсте да му почешљаш гриву.

— А ја сам видио једнога човјека без ногу. Кажу да су му их у рату одсјекли.

— Ти си видио једнога, а има их на хиљаде. Колико их само ти нијеси видио. И тај човјек не може да хода. Замислите, кад лети порасте велика трава, а ти зажелиш да потрчиш по њој, да осјетиш њену опору свјежину испод стопала, и труп крене, а ногу нема.

— А остану ли у рату људи без уха? — упита Црњко радознано.

— Остану без оба уха. Или имају уши, а не могу да чују.

— Како то? — промуца дјечак.

— Тако, непријатељ опали топ и граната долети па те на мјесту убије; ако те не убије — она експлодира као гром уза те, а од силног пуцња прсну ти бубне опне.

— А има ли људи који у рату изгубе и очи и уши — упита Црњко.

— Има. Свега има у рату.

Док су дјечаци причали са старцем, доље у стаји Звијезда се мувао и копитом ударао у до-вратник.

— Гладан је — рече Црњко.

— Морамо га пустити да пасе.

— Е, моја дјецо, питање је да ли ће нам то војници дозволити.

— Како неће? Шта ће војницима трава? — запита Црњко.

— Видите колико имају коња.

Дјечаци погледаше. Иза манастирских ограда, натоварене гвозденим сандуцима и рогатим оруж-јем, мазге су пасле дјетелину.

Црњко изиђе и отвори врата од стаје. Зви-језда истрча напоље.

Војник који је стајао на стражи викну нешто.

Рићко упита Герасима шта каже. Старац сле-же раменима.

Звијезда се умијешта међу мазге и поче да пасе. Али један војник узе бич и ошину га по сјај-ним, округлим сапима. Од ударца осташе двије уздужне пруге и Звијезда побјеже, а слезина му заклокота.

VI

Герасим је ушао у манастир. Црњко је стајао на попашеној ливади и гледао како Звијезда за-влачи бијеле очњаке испод коријења. Јарац се де-рао, затворен, јер је калуђер рекао да га не пу-штају, а мачак се сунчао на крову као да га баш нимало није брига за те необичне зелене госте, који са собом носе гвоздене, рогате справе и имају перушке на капама.

Стари Виларет се сунчао испред ћелије.

Рићко је као окамењен сједио на цаку испред кокошињца, посматрао како мазге газе дјетелину и како војници разапињу шаторе по воћњацима.

Један од њих везао је мазгу за младу јабуку, и она је свом снагом затегла конопац, па се воћка повила до земље и показала коријен, као што рана покаже месо.

Рићко није могао да гледа како мазга ломи воћку.

Стражар је шећкао испред шатора и чувао хрпу наслаганог оружја. Кокошке су пасле око њега, а он је звиждукао. Гуске су биле неповјерљиве према странцима, прегибале су врат и шиштале на војнике.

Рићко је гледао оружје које се пресијавало на сунцу. Није знао како се које зове. Неке дуге цијеви на завршецима сличне сакатим рукама, па справе што чуче, сличне каквим огромним скаквцима.

Један топ нишанио је право у небо, а покрај њега, поређани по трави лежали су жути меци. Рићко је знао да је то топ. Каква привлачна справа! Ваљало би се с њом поиграти. Онда се сјети човјека о ком је Герасим причао.

Срце му се заледи.

Дошао је један официр и на ливади постројио чету војника. Нешто им је оштро говорио, а они су лудо јурили и забадали бајонете у земљу. Подврискивали су, знојили се и дуго трчали укруг.

Герасим дође да обиђе живину коју је Рићко чувао.

— Зашто боду земљу? Шта им је земља крива? — упита Рићко старца.

— Они се уче да боду људе! — рече калуђер. — Не ваља говорити о рату и војницима. Ружни се онда снови ноћу сањају.

Старац оде за својим послом, а Рићко оста да чува живину.

Један плави војник приђе му, нешто рече, на-смјијеш се и помилова га по коси.

„Није истина што прича Герасим. И војници се смију. Ето, овај се тако лијепо смије и очи му се сијају!“ — помисли дјечак. А није рат тако стра-

шан. Дивно је то сјајно оружје. Тако је лијеп човек с пушком. И јак као гром! Имаш пушку — па се не бојиш ни вука, ни лудака, ни ноћи. Никога! Јачи си од цијелог свијета.

„Ах, да ми је макар један пиштољ! Један мали, који могу сакрити. Опашем га, обучем капут и нико не зна да га имам. Пркосим свакоме — грому, небу, људима и киши! Кад би ми само овај плави војник дао један — ја бих одмах оставио кокошке и пошао с њима! Зар да ме прозову „кокошар“? — мислио је Рићко.

Звијезда упаде међу мазге и као да му је било криво што му пасу дјетелину — распали копитом и једну погоди у ребра. Новом потковицом искриви самар на мули. Један војник дотрча, ухвати Звијезду, провуче му канап кроз уста и јако стеже доњу вилицу. Звијезда се отимао и као вал пропињао на задње ноге, док га је војник немилице тукао. Јадни коњ се сав ишарао од батина, а Црњко се залетје да га брани. Војник опали Црњка, потеже за ухо, а дјечак је бјеснио због увреде, али ништа није смио да каже. Тужно је гледао како војник туче Звијезду и како се пастув пропиње увис. Коњу су очи бијељеле од страха и бола, и он се наједанпут пропе, као талас, и предњим ногама загрли војника око врата. Пригуши га земљи, а онда уплашен полетје преко поља. Кад се удаљи, зањиска као да тиме даје одушка за оне увреде и батине што је од војника примио. Неколико пута замахну главом, а онда ногом притиште канап и ослободи вилицу.

Војник се диже, угруван и понижен, а Црњко се једва уздржа да се не насмије.

Војник потрча за коњем, али коњ замаказа ушима и изгуби се далеко у пољу, између жита.

Дјечаци се погледаше и пођоше у кокошињац. Нијесу смјели да изиђу напоље, плашећи се војске.

— Ах, да ми га је ухватити самог тамо гдје косови суде! — рече Црњко.

— Што бисмо му намјестили ребра — тако би му добро стајала! — додаде Рићко.

Споља су се чули тупи ударци. Неко је штапом ударао по земљи. Неравнојерно и једва чујно. Дјечаци су мислили да се неки од војника шуња око врата. Горчина им испуни грло и стијесни се у грудима.

— Што ли ће тај овамо?

Али то није био војник. То је глуви и слијепи калуђер дошао у посјету дјечацима. Тако, уз помоћ штапа, који је замјењивао његов давно изгубљени слух и вид, он је упознао све ствари око манастира, знао шта ко ради, гдје спава, све.

Рићко га гласно зовну, али он једва чу, лагано махну руком и сједе.

— Још се нијесу острвили. Још су мирни. Али када се острве — онда ће бити опасни. Сад кољу стоку и сијеку дрвеће, а послѣје ће почети људе — рече старац.

— Шта су само учинили са нашим Звијездом! — упаде му у ријеч Рићко. — Само кржаве бразде иду му низ леђа — шарен је од удараца!

Старац то није чуо. Он је настављао своју причу, нит својих мисли.

Док је старац причао о рату, мирно као да понавља неки давни сан, на вратима се појавише два војника. Нешто су запитали дјечаке, али их они нијесу разумјели. Један од њих је неколико пута поновио исто. Старац је и даље причао:

„... рат је, дјецо, као поплава која све опустѣ, а послѣје ње остану само мртве баре и наноси...”

Дјечаци су беспомоћно стајали пред туђинцима.

Затим је један од њих завукао руку у џеп, извадио новчаник и дјечацима дао шарене хартије, каје они никада прије нису видјели.

Ушли су у кокошињац и ухватили пијевца с огромном крестом, који је водио јато кокошака по ливадама. Пијевац је лепетао крилима и војника уштиную за руку, а онда се мирно предао, увукао врат у вољку и потулио се.

Војник га је однио недалеко од кокошињаца, завезао за орахов пањ, који је већ давно ту лежао, и изгубио се

— Да га одвежемо? — рекао је Рићко.

— Не смијемо. Он има пушку, а ми немамо! — одговори Црњко.

Пијевац је трзао ногом да се откине, али је његова нога била сувише слаба да прекине канап. Онда се заморио и завукао главу у сјенку кладе.

— Заклаће пијетла! — рекао је Рићко.

— Заклаће га! — сажаљиво је потврдио Црњко.

Војник се врати са сјекиром у руци. Нешто је звиждукао, и дјечацима се чинило да се овај што звиждука само шалио и да неће заклати њиховог пијетла.

Међутим, он се примаче клади, ухвати пијетла за ногу, одвеза га и намјести главу на пањ. Пијетла се отимао, завлачио главу под крила, ширио перје и кријештао, а војник је само звиждукао.

Узбуђени дјечаци гледали су како се слаби брани од јакога, а војник је мирно, као да се игра, замахнуо сјекиром и одрубио пијетлу главу. С једне стране кладе скочила је пијетлова глава, оставивши велику црвену рану закољка, а с друге стране је скакао крвав труп без главе и ноге су гребле по земљи. На крају се и труп смирио и пао уз мртву пијетлову главу. Дјечаке неће имати више ко да буди.

Пијетла је био њихов сат, а сада су им тај сат, с великом црвеном крестом и сјајним шареним перјем, посјекли некакви туђинци.

Рићко погледа у шарене новчанице, са провидним округлим печатом на средини, и баци их покрај кревета.

VII

Оморина је. Звијезда куња испод бријеста и репом вреба обада по леђима. Под оштрим замахом репа понеки падне мртав на земљу, а остали облијећу око коња вребајући прилику да му испод плећке или у брњицу забоду жалце.

Герасим сједи с друге стране бријеста, на врху сјенке, и како се сунце шета — тако се и он за њом помјера.

Војници полијегали по шаторским крилима испод липа. Црњко је отишао у град да нешто купи, а Рићко сједи испред кокошињца, у густој хладовини бјелојавора и гледа у војника који му је заклао пијетла.

Војник загњурио главу под стабло и гласно дише. Покрај њега се црвене бомбе, а пиштољ, на-домак руке, вири из сиве кожне футроле.

Рићко помисли да би добро било да је и он тако наоружан.

Обазре се око себе. Никога није било. Остали војници су спавали далеко од кокошињца, а Герасим је мирно сједио покрај Звијезде, под бријестом.

„Шта ће овдје покрај кокошињца, одвојен од осталих? Сигурно ће поново донијети сјекиру. Много воли кокошју јуху.“ — помисли дјечак.

Неколико пута прошета тамо-овамо, а онда начини круг око војника. Поче да звиждуће, кришом погледајући да ли ће га звиждук пробудити. Звиждукао је тихо, а онда све јаче — но војник се није будио.

Рићко уђе у кокошињац, са легала извуче јасенов прут, који је при дебљем крају имао за-качку, и поново поче да шета око војника. Леже на траву, који метар далеко од њега, прут стави уза се и настави да га посматра. Побаучке, на рукама и ногама, као што пуже дијете које није про-ходило, Рићко се неопажено приближавао спавачу. Приђе му на метар, а онда застане, подиже главу као жабац кад посматра мушицу испод локвања и тако прикова очи војника.

Опет се помјери, застане, чује како му срце лупа и притиска га руком као да га чува да му не побјегне из груди.

Један обада облијеће му око главе, каткад му падне на врат и своје сврдло увуче чак под кожу, али то Рићко не осјећа ни колико да га милује.

Онда подиже главу и помјери се још напријед. Готово је могао војнику пребројати зубе.

Обазре се око себе сприједом и позади, али никог не види. Све ћути и све је тешко и уморно на подневном сунцу.

Шта би сада да се војник прене, протаре очи и угледа га?

Ништа, учинио би се као да спава и он му ништа не би могао.

Таман је хтио да пружи прут, а војник се изненада промешкољи и отвори очи.

Рићко притиште брадом земљу пиљећи у спавача.

Војник се поново смири и на његовом лицу није било других знакова осим умора.

„Он се само у сну окренуо. Није будан?“ — помисли Рићко.

Опет се обазре око себе. Никога није било.

Сад је прилика коју он не смије пропустити.

Пузећи полако по земљи, дебљим крајем прута са кваком закачи војников опасач на којем су били пиштољ, фишеклије и бомбе. Полако је вукао к себи оружје, а онда се опрезно измицао на траг, главе окренуте према војнику.

Ушао је у кокошињац. Дрхтао је од радости и страха. Отворио је сиву футролу, почео да упире у разну „дугмад“ на пиштољу, али је пазио на обарач, јер је једино знао да је тамо опасно дирати.

Дивно оружје, тамног сјаја. Он га је држао пажљиво као да се плашио да га не повриједи. Био је веома срећан — још да није било страха, нико не би био срећнији од Рићка.

Али наједном се трже као да га неко опомену.

„А шта ће бити ако се војник сад пробуди?“

Брзо опаса оружје око гола тијела испод кошуље, провири на врата и, кад видје да је напољу све мирно и чисто, узе торбу и пође у амбар одакле је сваког дана кокошкама доносио жито.

Уђе унутра и притвори врата.

„Је ли могуће да сам наоружан?“ — прошапута.

„Наоружан сам“ — одговори самом себи.

Бомбе, фишеци, пиштољ. Пиштољ, прави војнички пиштољ, који може да убије.

Пропе се под кров амбара, прокопа сламу и оружје заједно са опасачем стрпа унутра. Кад сиђе доље — осмотри да ли се види да је нешто сакривено.

„Ништа се не познаје.“

Затим нахрани живину и пође да Герасиму помогне пластити и седијевати сијено.

VIII

Трубач се попе на зид покрај манастира. Засвира збор, а војници лоскакаше. Опасивали су се и трчали на зборно мјесто.

Скочи и онај који је спавао близу Рићкова кокошињца. Пружи руку да узме оружје, али ухвати голу земљу. Од страха и изненађења порастоше му очи: како се смије догодити да у рату војник изгуби оружје? Окретао се око себе и нешто псовао, а труба је још свирала збор. Викао је плачним гласом, јурио око кокошињца и опет узалуд гледао око мјеста на коме је спавао.

Осудиће га и стријељати.

Онако распасан потрча збору и исјецканим гласом, готово јецајући, стаде мирно пред свога командира и саопшти да му је украдено оружје.

Као да не повјерова, командир најприје ништа не рече, али кад војник готово плачним ријечима објасни како је спавао и кад се пробудио, није нашао оружје, он се изненади. Командова чети мирно, онда двојици војника са чела нареди да изиђу из строја.

— Имате ли лисице? — упита командир војнике.

Они саставише пете, уз мукли метални звук са окова, и потврдише.

— Свежите га — заповједи командир и уприје прстом у војника који је молећиво, као просјак, повијене главе и влажних очију, стајао пред стројем.

Један од војника брзо извади лисице из фишеклија и стеже их другу изнад шака. Онда командир нареди да га спроведу у стају гдје је лежао Звијезда, и одреди стражара да га чува.

Сунце паде, запожари и зацрвење се у великим крунама ораха надомак манастира, а чета разапешатере и размејсти се око башта испод дрвећа.

Свуда никоше страже, строге и опрезне, дуж пута, на улазу у манастир и поред њега.

Један просјак, жут као воштана свијећа, једва је носио своју гладну потуцачку старост и шарену искрпљену торбу. Подиже главу пред улазом у манастир и поче да се крсти, али га патрола зграби и ћушкајући убаца у манастир. Он је збуњено запомагао и дрхтао, а онда скрушено сједе на своју торбу и прислони се уз једног свеца на зиду, који, ко зна када ту насликан, вијековима чами у мемли и диму од тамјана.

Један од војника ухвати га за главу и завину му врат у страну, а он јекну од бола и закашља се. Узе му капу кроз коју је барјачила сиједа коса и баци је увис, а она запеша за иконостас.

Неколико војника угураше унутра и Рићка и Герасима. Један удари калуђера и он ничице паде на плочник. Једва се усправи и покуша да се прекрсти, а просјак му рече да више нема ни правде ни бога, јер су и њега ни крива ни дужна затворили, а сад не може да проси и да се брани.

Црњка су срели на капији. Два војника су му најприје претресла торбу коју је носио из града. Одвели су га свезаног и придружили осталима, и тако су се сви нашли на хладном плочнику, међу мемљивим иконама, чирацима, рипидама и дрвеним голубовима који су из мрака гледали својим тупим, лажним очима.

Звијезда је касно ноћу дошао са паше, труп као испред стаје и покушавао да уђе унутра. Стражар га је отјерао и коњ је цијеле ноћи куњао под једним дрветом.

Италијани су се гостили. Заклали су пет Рићкових гусака, кокошака и јарца-делију. Тако ће Герасим бити миран, јер јарчеви зуби више неће скидати кору с воћака.

Мачак Хајдук је вребао кртице и стражарчио уз купе земље, а пред зору, по навици, пошао да се завуче у топлу Црњкову постељу. Али умјесто Црњка нашао је празну, хладну простирку. Савио је реп око главе, преклопио жеравне зјене, које су му као свјежи угарци сијале из мрака, и заспао.

Цијеле ноћи војници су се дозивали око затвореника, а Герасим је мислио на њиве које ће му мазге изгазити. Црњко је жалио Звијезду, који кроз ноћ некуд тумара, сам без крова и господара.

Нико осим Рићка није знао разлог због кога су их тако изненада позатварали. Он је, ненавикнут на ланце који су га жуљали, цијелу ноћ звецкао по цркви. Мислио је на пиштољ тамног сјаја и на црвене бомбе сакривене у крову амбара.

Када се разданило, затворенике су извели напоље. Око манастира било је много војске под шлемовима. Два војника су затворенике повела у град, у команду. Стражар их је једног по једног

изводио на саслушање. Испит је био дуг и тежак, а кад су ухапшеници рекли да ништа не знају о украденом оружју, главни иследник, један риђ капетан, дуго је псовао и чизмом ударао о под.

Капетан је наредио да ухапшенике воде натраг у манастир, и неколико минута нешто се савјетовао са вођом патроле.

Вратили су их.

Уз пут је просјак посустао, а калуђер је шапутао молитве.

Дјечаци су ишли везани један поред другога, а војници су се љутили што на њиховим лицима није било страха. Покушали су да разговарају, али им је један војник припријетио пушком и они су ућутали.

Дјечаци су имали своје жеље и своје наде. Дивне, посебне и привлачне жеље. Црњко је мислио да му је сада да се баци на леђа коња Звијезде, па да одјезди пољем, далеко у планину, гдје не долазе Италијани. Само да Звијездина леђа осјети под собом, и да одмакне неколико метара, не би га стигли ни пушчаним зрном. Ухватио би се он Звијезди за раскошну уплетену гриву и као сан одлетио преко ријека и планина.

А Рићкова је жеља била другачија. Кад би му сада неко ослободио руке, па да се прихвати оружја које је сакривено у амбару — он би пиштољем пообарао патролу, па би са мртвих војника скинуо пушке и наоружао Црњка, те би старце повели у планину. Чуо је да се тамо налазе људи који не признају италијанску власт и који се зову партизани.

Тако је цијелим путем Црњко у машти јахао Звијезду, а око њега је шибала киша куршума и заривала се у ледину око Звијездиних копита, а Рићко је замишљао како из његове руке прашти пиштољ и изрешетани војници падају по цести, а тамни поточићи крви купе прашину.

Довели су их до манастира. Маштање је прекинуо нечији изнемогао глас, који се повремено претварао у јауке.

На вратима цркве лежао је свезани Виларет. Бацили су га на леђа, а руке му везали за гвоздене алке, уковане у зид.

Један војник ваљао је обао камен низ старчеве груди, и каткад му чупао косу или га ударао по глави. Виларет је иза свакога ударца, као да се јавља испод земље, тихо и потмуло јечао. Плочник на коме је старац лежао био је прошаран крвљу. Он је подизао рамена да се одупре, покушавајући да нешто каже, али војник би заљуљао камен уз његове груди и ријеч је остајала уташена у грлу. Јауци су се јављали и поново нестајали као пресјечени ножем. Виларет није ништа чуо ни видио, чак ни своје јауке.

Из шљивика, као по команди, испаде вод војника. Један је стално показивао своје зубе и изгледало је као да се на неког цери а други је страшно галамио и подсећао на квочку коју су отјерали с јаја.

Герасиму су протурили руке око стабла једне шљиве, а онда их јако стегли и подигли га увис да му прсти не додирују земљу. Тежину тијела осјетио је као какав циновски товар, али је ћутао. Руке су га бољеле у раменима.

Црњка и Рићка везали су на исти начин за два сусједна дрвета. Дјечаци су гледали један у другога и почели да зелене од бола. Црњко се обазрео да види своје ноге. Још само два прста па би додирнуо земљу. И Рићко је гледао у ноге.

Дошао је онај официр који је стројио војску и стао између објешених. Са рукама у цеповима окретао се око њих као чигра.

— Кажите ко је од вас узео пиштољ? Ко каже, одмах ће му ноге додирнути земљу — питао је официр, који је говорио српски.

Дјечаци су ћутали, калуђер је ћутао и просјак је ћутао. Само је Виларет још говорио као да земља говори. Али то није био говор. То је била мјешавина хропца и ријечи.

— Ако не кажете гдје је оружје које сте украли војнику, стопе вам неће додирнути земљу. Никада! — викао је официр.

— Онда моје стопе неће баш никада додирнути земљу! — рекао је Црњко.

— Ни моје!

— Ни моје!

— Ни моје! — казали су остали.

— Јер ми не знамо ко је војнику узео оружје! — додао је калуђер.

— Саставите им сунце и очи! — рекао је официр.

— Шта то значи: „сунце и очи“? — помислили су дјечаци.

Војници су их окренули ка сунцу. И оно је било право у очи.

Објешенима су очи расле и крвавиле. Испод њих су расли црни кругови. Дјечаци су још ћутали.

Официр је стрпљиво чекао између њих, а војници су пазили да који не би сакрио очи од сунца.

Онда је официр рекао разговијетно као да држи лекцију:

— Ако не кажете ко је узео оружје — ја ћу вам уз ово додати још нешто!

Војници су донијели четири камена и објешенима свезали за ноге.

Тако су им још више порасле очи, а роса зноја избила по челу. И по коси.

Официр је почео да губи стрпљење. Љутио се што нико не моли. Страшно је то за њега ако нико од њих не буде молио.

Бол у раменима је растао, а руке су се дужиле све више.

Калуђеру је клонула глава, а војници су пожурили да га освијесте. Жао им је било што се онесвијестио, те не може да осјећа бол. И просјаку је клонула глава.

Шкропили су их хладном водом. Дјечаци су још издржали.

А онда су савили главе.

Журили су да им поврате снагу, али без успеха. Онда су их све одвезали. Сипали су хладну воду по њима, и они су почели да оживљавају као рибе у води...

Више их нијесу мучили. Сви су побиједили. Просјак је узео своју торбу и пошао.

А Рићко је самом себи рекао да је побиједио.

IX

Ноћ тиха. По дрвећу око манастира падала је жута медена мјесечина и бојила зидове, лишће, траве — све.

Црњко и Рићко лежали су на тавану изнад Звијездине стаје.

Изненада се чуо пуцањ. Онда галама и оштри узвици. Истрчали су напоље. Гласови су се све више и наглије приближавали.

Поново су се чули пуцњи. Оштрији и гушћи. Куршуми су фијукали изнад њих, као какве опаке птице.

— Хајдемо унутра, Рићко! — рече Црњко.

— Останимо овдје! — одговори Рићко.

Човјек је бјежао ка њима. Око њега су падали меци. Бјежао је кривудајући.

Налетио је право на дјечаке. Мислио је да се склони иза зида.

Опазио је Црњка и Рићка и збуњено стао. Али то је било само за тренутак.

— Има ли тамо излаз? — упитао је.

— Нема! — рекао је Рићко.

Није знао куда ће. Кренуо је да бјежи даље.

— Неко бјежи к нама. Сакрићемо га у стаји — рекао је ужурбано Црњко и повукао бјегунца за рукав.

— Не! — успротиви се Рићко и, пошто није имао времена да образлаже због чега не жели да бјегунац иде у стају, узе га за руку и поведе десетак метара одатле. Подиже једну камену плочу и показа му рупу. Бјегунац уграби да види крст изнад плоче и као попац неста у земљи. Док је улазио унутра, Рићко му скиде један опанак.

То је била гробница у коју су калуђере некада давно сахрањивали. Сад је било доста простора и за мртве и за живе. Рићко се за моменат изгуби и кришом од Црњка баци опанак испод манастирског зида.

Гоничи налетјеше на дјечаке.

Галамили су, псовали, викали, али дјечаци су само ћутали. Онда су их питали да ли су видјели бјегунца. Један од њих стално је понављао:

— Рибело! Разбојник.

Довели су једног војника који је говорио српски.

— Тененте каже да ће вас поново објесити ако не кажете гдје је бјегунац? — рекао је тумач.

— Објесити! — уздрхтали су дјечаци. Поново бол у раменима, поново сунце у очи, а камени тегови на ногама... Зар поново?

Црњко није знао шта да каже. Збунио се. Али се Рићко досјетио.

— Ја сам видио бјегунца. Дођите да вам покажем!

Црњку застаде дах:

— Ваљда га неће издати!

Помисли да викне:

„Рићко, па нијеси ти, ваљда, издајник?“

Рићко потрча испред гонича, а они за њим. Црњко је још стајао нијем и запањен. Води их право гробници гдје је сакривен бјегунац?

„Ах!“ уздахну Црњко. „Да викнем бјегунцу да бјежи. Неће ме чути!“

Али гоничи су прошли гробницу, а пред њима је још трчао Рићко. Онда је и Црњко појурио за њима. Пао му је страх са срца.

Рићко је стајао крај зида којим је био ограђен манастир и показао једно мјесто гдје је зид био порушен.

Један од војника спази опанак, саже се и дохвати га. Приђе вођи патроле и викну му:

— *La scarpa del ribello!*¹

Опанак је био још тапао и знојав.

Гоничи се зауставише, а официр потапша Рићка по рамену. Њему се подиже коса на глави. Официр рече:

— Нећемо вас поново објесити!

Дјечаци се вратише на таван стаје, а гоничи пођоше у логор.

Мјесечина је бљештала, а зрикавци су, уз гласну музику, пили њен жути сјај.

— Шта ћемо сада? — пита Црњко друга док заједно леже на топлој сламној постељи, са које им се осеви раженога класја задијевају у нос и уши.

— Идемо бјегунцу!

— Опазиће нас стража! — упозорава га Црњко.

— Кад падне мјесец, стража не види!

— Али мјесец задуго неће пасти. Огроман је и сјајан!

¹ Ево побуњеникова опанка!

Дјечаци су били нестрпљиви. Кад би могло да мјесецу свежу канапе за реп па да га повуку тамо иза града, да потоне иза планине Жежице.

Дјечаци нијесу могли да заспу. Стражарили су док није мјесец зашао. Онда су се опрезно упутили калуђерској гробници.

Црњко је лупнуо дланом по надгробној плочи. Онда су ослушнули, али се из гробнице нико није јављао. Ударили су опрезно још неколико пута. Само тишина и мрак.

— Можда је заспао? — примијети Рићко.

— Или се уплашио? — рече Црњко.

Рићко пажљиво подиже плочу која је затварала гробницу, наже ухо и ослушну. Ништа.

Онда тихо викну:

— Не бој се, устани, ми смо те спасли. Ми нијесмо Италијани!

Ништа.

— Побјегао је! — рече Рићко, али се још једанпут наднесе над отворену гробницу.

Чуло се тремо дисање, слично хропцу.

— Он спава! — рече Рићко.

— Спава. Уморан је!

— Хајде да се увучемо и да га пробудимо! — предложи Рићко. Мало га је подузимала језа. Ускочио је у гробницу. Црњко је остао напољу да пази да их неко не примијети.

Рићко се завукао дубоко и напипао бјегунца. Дрмао га је за раме и викао пригушеним гласом:

— Еј, устај, отишли су, устај!

Али бјегунац је само тешко дисао и није давао гласа.

Рићко је тражио бјегунчеву руку.

Напипао је нешто топло и млохаво.

„Крв!“ — помисли дјечак.

Он обриса руку капутом и изађе.

— Рањен је!

— Рањен? — узбуђено упита Црњко.

— А сада, шта?

Дјечаци су неколико тренутака збуњено стајали изнад гробнице.

— Пођимо! — рече Рићко.

Црњко пође за другом. Дошли су на свој лежај и Рићко је посматрао ствари и постељу око себе.

— Немамо чиме да му завијемо ране? — рече Рићко. Црњко је имао нову кошуљу, коју је зарадио код калуђера.

— Хоћеш ли дати своју кошуљу? — упита Рићко друга.

Дјечак ништа не одговори. Било му је жао кошуље, али помисли на рањеника. Њему сада у мраку гробнице цури крв из рана. Можда ће и умријети. Шта вриједи кошуља према једном човеку?

Црњко скиде кошуљу. Показаше се мршаве дјечачке груди и Црњко их покри својим скитачким капутићем у којем је срео Герасима.

Црњко је смишљао шта да каже Герасиму кад га упита гдје му је кошуља.

— Казаћемо да су ти је скинули војници! — Другови се сагласише. Узеше парче свијеће и пођоше бјегунцу.

Рићко је упалио свијећу, а Црњко се измакао неколико корака да види да ли се свијетло опажа споља.

Рањени бјегунац је лежао у каменој гробници на лишћу које је ту вјетар донио. Његово лице имало је боју снијега. Очи су му биле овлаш затворене, а једна суза застала насред лица. Велика и крупна, сјала се на освијетљеном лицу.

Крв је цурила из десне руке и низ прсте, а онда се у танком млазу слијевала по лишћу.

Рићко је дрхтао од узбуђења. Шта да ради? Како да га превије? Он то никада није радио? Плашио се да тражи рану испод рукава.

Снуждио се. Хтио је да побјегне. Али испод мирних намучених капака, који су се лијено и једва примјетно покренули, очи рањеника опоменуле су га да не одлази и не остави га самог.

Црњко је горе нестрпљиво чекао.

— Пст! — викао је. — Долази Герасим!

— Уђи унутра и стави плочу како је и била! — рече Рићко и угаси свијећу.

Чули су старчеве кораке покрај гробнице. То је калуђер устао да види да ли му италијанске мазге газе жито.

Кораци су се угасили. Тишина... Само су зри-кавци са хиљадама својих звончића будили ноћ око дјечака.

Црњко је поново искочио на стражу, а Рићко упалио свијећу.

Чобанским ножем храбро је распарао рукав, стискајући зубима нешто страшно тврдо и празно. На саставу руке и рамена показала се рана из које је још увијек отицао поточић крви.

Рићко узне кошуљу за један рукав. Црњко је озго провиривао и очито му је било жао што његова кошуља више неће имати рукава. Рићко напреже снагу и још јаче затеже, али платно, ново и јако, не пуче ни на рубу. Онда дјечак, љут као звијер кад растрже плијен, стаде десном ногом на крај рукава и објема рукама трже кошуљу. Рукав оста под ногом.

Рићко подухвати рањено раме незнанца, омота рукав око ране и јако стеже. Крв зачас проби кроза завој и он поче да омотава и други дио кошуље. Најзад крв оста сакривена испод бјелине Црњкове кошуље, а рањеник заокружи очима. Зној му ороси лице и он изненада рече:

— Па, гдје сам то ја?

Дјечаки су ћутали. Рањеник се загледа у Рићково лице и пред очима поче да му се ведри, као да неко испред њега скида завјесу сна.

Усправи се, прислони уза стијену гробнице и понови:

— Гдје сам то ја? Ко сте ви?

— Ја сам Рићко, манастирски звонар! — одговори дјечак.

— Манастирски звонар! — тихо рече рањеник.

— Да, гонили су те Италијани, па смо те ми сакрили. Ја и мој друг Црњко.

Незнани покуша да подигне руку, али она немоћно оста на мјесту. Он љутито набра повије, загризе бол зубима и они шкљоцнуше као вилице клијешта.

Дјечаци оставише рањеника и рекоше му да се не креће. Они ће опет доћи.

Ишли су један поред другог и обазирали се. Рићко примијети како зора баца своје млијечне пјеге на обресе града и како се пред њеном бијелом плимом у даљини назире видик.

— Потечи, да прије дана спасемо човјека. Мало је времена — рече Рићко. — Ти ћеш чувати стражу испред стаје, а ја ћу мусту.

Рићко зграби чутурицу са лежаја и упаде у тор у коме су мирно преживале козе.

Покуша да музе, али испод његове невичне руке млијеко није могло да брижди. Тада се Рићко сјети како је његова покојна баба музла козе, сави палце испод прстију и јаче стеже виме. Млијеко бризну у чутурицу. Црњко је хватао козе и пазио да се Герасим не појави.

Пожурили су и врућим млијеком, које је мирисало на траву, залили рањеног човјека.

Незнанку се враћала снага, а зора је журила да сунцу разгрне дан. Рићко је још уграбио да му донесе руковет сламе и да стави камен на старо мјесто. Постојала је опасност да италијанске патроле открију рањеника, јер је једна стаза водила покрај саме гробнице.

Дјечаци су оставили млијеко рањенику и рекли да ће га посјетити што прије могу.

Зора је обијелила поље и жуте главе сунцокрета среле су црвени пожар сунца. Сунцокрети су се кретали за сунцем и лишћем чезнули за његовим пожаром.

Као танки златни штапићи, сунчеви зраци провукоше се између плоча на гробници, па титрави и шарени падоше по рањенику. Он стеже

бол вилицом и гледаше како злато сунца пије крв са његове руке.

— Хоћеш ли опет моћи да пуцаш?

Рука је ћутала, а шарени сунчеви штапићи палили су по њој танке црвене ватре. Мијешале су се двије крви: његова и сунчева.

Рањеник се дуго залијевао топлим козјим млијеком. Италијанске патроле су пролазиле покрај њега, а црвени сунчеви штапићи су дуго и упорно сушили крв. Оно што нијесу они осушили покупила је Црњкова кошуља.

Настави читање из књиге коју ћеш узети у школској или градској библиотеци. На тај начин ћеш осетити чар књиге и читања.